

RELIGIONS I ESPIRITUALITAT EN UN MÓN EN CRISI

El Papa Joan Pau II en la seva encíclica *Centesimus Annus*¹ datada el 1991 i en la qual defensava una economia de mercat menys consumista, més equitativa i més humana, s'expressava en els següents termes: «Sovint la gent perd de vista el fet que el propòsit final de la vida i la societat humana no són ni el mercat ni l'Estat».

Pot ser que algú es sorprengui que essent jo aquí per representar el punt de vista religiós protestant davant l'actual crisi econòmica, iniciï la meva exposició citant una encíclica papal. El més propi hauria estat començar amb una referència a Max Weber² i amb una defensa de les virtuts del treball, de l'esforç emprenedor i del mercat lliure, conceptes que enfonsen clarament les seves arrels en el calvinisme i la cultura de la reforma pel que fa a la llibertat cristiana i la responsabilitat individual.

No obstant això, en un context en què alguns semblen obstinats a fer-nos creure que la crisi econòmica, i amb ella tots els mals que ens afligeixen, és quelcom que no té a veure directament amb nosaltres, sinó que es tracta d'un virus que ens han contagiats des dels Estats Units on ha germinat precisament a causa d'una manca de regulació estatal, no resulta gens fàcil advocar per les virtuts del mercat lliure.

Penso, no obstant, que cometem un greu error els qui persisteixen a buscar les causes de la crisi econòmica actual exclusivament dins el marc de la política econòmica embardissant-se en un debat estèril entre els pecats de cobdícia del mercat lliure i les virtuts restauradores de l'intervencionalisme estatal; proclamant als quatre vents la fi del capitalisme i demanant a crits un entramat nou i més profund de regulació econòmica que posi ordre a tots els mercats a força d'imposar l'honestedat per decret llei.

Aquestes afirmacions són tan sols demagògia política, ja que la dialèctica entre capital i treball ha estat superada per la història. I en qualsevol cas, quant a la crisi actual, la responsabilitat és

¹ Promulgada l'1 de maig de 1991, en motiu del centenari de l'encíclica *Rerum novarum*.

² WEBER, Max. *La ética protestante y el espíritu del capitalismo*. Ediciones Península. Barcelona, 1994.

compartida: si bé els uns van obrar impulsats per l'ambició, els altres ho van consentir moguts pels interessos electorals. Resulta difícil de creure, fins i tot pels més neòfits en temes polítics o econòmics, que a les altes esferes s'ignoraven els perills de l'alambinada arquitectura financera. El que va succeir és que mentre les coses funcionaven, mentre hi havia beneficis engruixits, el PIB augmentava i alguns s'asseguraven uns substanciosos *bonus*, i d'altres rebien el beneplàcit dels seus votants. Tot era acceptable i tolerable. És ara, quan la bastida s'ha esfondrat, que sorgeixen les acusacions, les responsabilitats i la demanda dels caps dels responsables.

Però les vertaderes causes de la crisi econòmica actual cal buscar-les molt més enllà dels malabarismes financers de Wall Street i la indolència davant d'aquests per part dels respectius instituts reguladors i governs estatals. I, per tant, els plans massius de rescat no seran més que draps calents d'alleujament temporal; Ni la depuració de les responsabilitats, ni una major regulació dels mercats serviran per prevenir ni evitar futures crisis, si oblidem la raó de fons que ens ha abocat a la crisi present: la pèrdua de valors col·lectius per part d'una societat que havent acceptat com a dogma de fe el relativisme filosòfic, ara camina sotmesa en una falsa visió del món i de la vida. Una visió segons la qual no existeixen veritats morals absolutes i per a la qual l'única cosa important és viure el moment i treure el millor de la vida, i partint d'aquestes dues premisses tot és vàlid per tal d'assumir el benestar material momentani. La crisi econòmica que patim és, en realitat, una crisi de confiança, que ha trobat el seu medi de cultiu en una crisi de valors.

I aquest relativisme filosòfic que ha creat las condicions òptimes per a la crisi, no ens enganyem, no ha sortit de la cosmovisió cristiana del món, ni ha estat fabricat per l'ètica protestant que defensa l'esperit del capitalisme i el concepte del mercat lliure. No ha estat el mercat lliure que ha forjat una societat consumista, egoista, ambiciosa i injusta. Tot el contrari. Com ho prova un recent informe elaborat per la *Fundación Heritage*³ i el *Wall Street Journey*, aquells països on hi ha més llibertat de mercat i on l'intervencionalisme estatal és mínim són els països amb una

³ 2009 Index of Economic Freedom: *The Link Between Economic Opportunity & Prosperity*, a product of The Heritage Foundation and The Wall Street Journal.

major renda per càpita, amb un nivell d'igualtat més alt i on es viu millor.

Certament, el mercat lliure no és un mecanisme perfecte; però això no desmenteix el fet que el capitalisme, la lliure empresa i el mercat lliure, entesos i aplicats correctament, han portat més riqueses a més persones que qualsevol altre sistema polític o econòmic al llarg de la història: premiant l'esperit emprenedor, incentivant el treball i l'esforç, i evitant el totalitarisme, tot impeding que el control i el poder caiguin en mans d'uns pocs.

El que succeeix és que el mercat lliure se sosté únicament sobre la base de l'honradesa i la responsabilitat individual. Com ens recorda Ralf Dahrendorf⁴ de la *London School of Economics*: «La bona vida lliberal se sustenta en la pràctica d'una sèrie de virtuts que coincideixen amb les clàssiques virtuts cardinals (fortalesa, justícia, templança i prudència) i que s'adapten en el seu desenvolupament al preu que s'ha de pagar per voler ser responsable de les conseqüències derivades de la llibertat». Quan aquestes virtuts desapareixen, l'home es transforma en un predador nat i la societat es converteix en una jungla tan sols controlable per la regulació, i en darrera instància pel totalitarisme, a costa de la pèrdua de la llibertat.

El mateix Adam Smith⁵ entengué sempre l'economia com una realitat moral en què els éssers humans es desenvolupen i s'actualitzen com a entes morals a través d'accions econòmiques, la transferència voluntària de béns i serveis, sota el convenciment que la transacció realitzada és en benefici d'ambdós transactors, altrament, no és voluntària. Però quan eliminem Déu de l'escena, desapareixen els referents morals, s'esvaeixen els absoluts i s'entra en el relativisme, prima la cobdícia personal i el sistema econòmic es col·lapsa. L'economia està en crisi perquè el sistema de valors morals de la nostra societat està en crisi; i els valors estan en crisi perquè el cristianisme està en crisi.

⁴ DAHRENDORF, Ralf. *La libertad a prueba. Los intelectuales frente a la tentación totalitaria*. Editorial Trotta, Madrid, 2009.

TRINCADO, Estrella. Libros y Artes, *Actualidad Económica*. nº 2.655, del al 7 de Mayo del 1999.

⁵ SMITH, Adam. *La riqueza de las naciones*. Editorial Lonseller. Clásicos de Siempre. *La teoría de los sentimientos morales*. Alianza Editorial. Madrid, 1979.

Crec, per tant, que des de la perspectiva de les confessions cristianes, la crisi econòmica actual ens ha de portar a una reflexió seriosa respecte el com i el perquè hem arribat a aquesta situació i quines accions podem prendre per revertir-la. I en aquest sentit, penso que en analitzar alguns dels processos tècnics que han provocat la crisi trobem paral·lelismes importants sobre els quals cal reflexionar:

-En primer lloc, *la desvinculació entre l'economia financera i l'economia real*. Quelcom que, propiciat per l'afany especulatiu d'alguns, portà que la majoria perdés de vista els principis més bàsics i elementals de la teoria econòmica: per guanyar diners s'ha de crear riquesa general, altrament, el mercat es converteix en una ruleta on els diners que guanyen uns pocs no són el resultat d'una riquesa generada, sinó simplement diners arrabassats a uns altres.

Tristament, el cristianisme pateix un problema similar: una perillosa desvinculació entre el que és eclesial i el que és real. Les esglésies i comunitats viuen en un món apart, al marge de la realitat social i en la majoria dels casos són incapaces de contactar amb la societat secular i convèncer-la de la importància vital de mantenir vigents els valors cristians sobre els quals està fundada. Això ha fet que algunes confessions, incapaces de produir nous cristians, actuessin moltes vegades de predadors, com els especuladors financers, arrabassant els fidels d'unes altres confessions, en lloc de dedicar-se a reforçar i elevar els valors morals de la societat mitjançant la simple proclamació de la Bona Nova de l'Evangelí.

-En segon lloc, *l'obscuritat i complexitat de molts productes financers*. Els CDO, CDS i altres estructurats i derivats, detonants de la crisi financera, han causat vertaders estralls entre molts inversors, àdhuc institucionals, que els compraren confiant en tècniques de medició i control que no comprenien totalment. La conseqüència pràctica ha estat una reacció visceral que actualment ja s'ha convertit en norma entre els inversors: «Allò que no siguis capaç d'entendre clarament com funciona, no ho compris»⁶.

Em temo que amb la fe cristiana hem seguit un procés bastant similar. Al llarg dels segles hem estat fent-la cada vegada més i més complexa i difícil d'entendre, confiant potser amb allò que coneixem sota el nom «d'efecte gurú». Esperàvem que els fidels, enfrontats a afirmacions extraordinàriament obscures, optarien pel judici positiu, i

⁶ «Never invest in a business you cannot understand» (mai inverteixis en un negoci que no entens) és una de les màximes favorites de l'inversor Warren Buffet.

que arribarien a la conclusió que la veritat transmesa era massa profunda com perquè ells la comprenguessin i, per tant, havien d'acceptar-la per fe, sense raonar-la ni qüestionar-la.

Probablement, aquesta tècnica, que ja no funciona en el segle XXI, té molt a veure amb l'actual crisi del cristianisme, i especialment amb el rebuig social als valors cristians. I caldria, per tant, considerar-la de nou. No proposo que haguem de raonar els misteris de la fe, cosa que encara que volguéssim no podem fer. Però sí que hauríem d'esforçar-nos a explicar-los millor i fer-los menys complexos en la mesura que ens sigui possible. D'això, en tenim un exemple ben clar en el ministeri públic del Crist a la terra, on l'evangelista Marc ens diu que «Ell els ensenyava moltes coses en paràboles, tot instruint-los»⁷ per fer el ministeri de Déu més comprensible.

-En tercer i darrer lloc, *la dimensió global de la crisi i la necessitat de solucions globals*. Aviat es va fer evident que la crisi econòmica actual no era només problema d'un país o d'una zona determinada, sinó un problema compartit i de dimensions globals, i que exigia, per tant, solucions adoptades conjuntament. Amb aquest propòsit s'han creat organismes d'acció global, com el G-20 i s'han adoptat mesures compartides, que pel bé de tots esperem que funcionin.

La crisi de valors que pateix la nostra societat no és una crisi que afecti una confessió determinada, és una crisi general, de dimensions globals i que exigeix, ho torno a dir, respostes de conjunt. Les guerres de religió del segle XVII i la consegüent divisió entre els cristians, que persisteix fins al dia d'avui, és un escàndol davant del món i és la causa en bona part de la pèrdua de la fe i el rebuig als valors cristians. I ja va sent hora que las confessions cristianes emprenguin accions més concretes encaminades a posar-hi remei; accions que es materialitzin en realitats pràctiques, que vagin més enllà del simple voluntarisme, que aprofundeixin i potenciïn, com proposa el cardenal Kasper⁸, totes aquelles coses que podem fer junts, que són moltes. Altrament, resultarà molt difícil que el món ens cregui.

En el segle XXI, les confessions cristianes tenim un repte important: unir esforços i treballar conjuntament perquè la nostra societat occidental recuperi les seves arrels cristianes i els valors morals que

⁷ Marcos 4:2

⁸ KASPER, Karl. *Ecumenismo espiritual. Una guía práctica*. Editorial CLIE-Verbo Divino. Editorial Santandreu. Barcelona-Navarra, 2007.

en dimanen, i que han estat el fonament de la seva sostenibilitat, prosperitat i progrés durant molts anys. El filòsof catòlic Michael Novak⁹, del *American Enterprise Institute*, comentant l'encíclica de Joan Pau II que citava al principi, s'hi referia en els següents termes: «Si les societats democràtiques i capitalistes han d'arribar a complir les seves millors promeses, necessitaran una reforma seriosa de les seves institucions morals i culturals –incloent-hi els mitjans massius de difusió, el cinema, les universitats i les famílies– i això només és possible mitjançant la gràcia de Déu.» La crisi econòmica podria significar un punt d'inflexió en aquest sentit. I les confessions cristianes no haurien de passar per alt una oportunitat com aquesta.

Moltes gràcies per la seva atenció.

Eliseu Vila i Vila

⁹ Novak, Michael. *The Catholic Ethic and the Spirit of Capitalism* (New York: The Free Press, 1993),